

Natiq Məmmədli yaradıcılığı: həyat eskizləri realist, magik, postmodern, absurd güzgüdə

Natiq Məmmədli imzası ədəbiyyatsevərlərə yaxşı tanış olan və sevilən imzadır. Onun “Ləyaqət düsturu” (hekayələr toplusu, 2012), “Körpüdə ümid” (roman, 2014), “Qəhrəmanın sənsən” (hekayələr toplusu, 2020), “Sev” (roman, 2021) kitabları işıq üzü görüb.

Natiq Məmmədlinin hekayələri mövzu rəngarəngliyi qədər dinamikası ilə də seçilir. Yazıcının hekayələri nəinki oxucu rəğbəti qazanıb, həm də yerli və beynəlxalq müsabiqələrdə ədəbiyyatımız layiqincə təmsil edən bədii mətnlər kimi də ədəbiyyat tariximizə daxil olub. “Dolma” hekayəsi 2010-cu ildə Nəsimi Milli Ədəbiyyat mükafatına layiq görüldü. “Bekketə salam” hekayəsi 2014-cü ildə türkdillə ölkələrin yazarları arasında keçirilən Mahmud Kaşğarlı beynəlxalq hekayə müsabiqəsinin milli seçim turunda ikinci mükafatı qazanıb. Natiq Məmmədli ədəbi gündərimizdə aktual olan mövzulara öz baxış bucağından yanaşmağı bacaran nasirdir. Onun “Şuşa dumanı” hekayəsi Vətən müharibəsindəki zəfərimizdən öncə qələmə alınıb və hekayədəki işğalda olan Şuşa obrazı həmin dövr ədəbiyyatında təzahür edən analogi təsvirlərdən fərqlənir, yazıcı məlum həsrətin tam fərqli rakursdan ifadəsini təqdim edir: “Qonum-qonşunun yığışdığı xudmani ad günündə eləcə dizlərini ovuşdura-ovuşdura qalmışdı, zoqqultudan masanın altında ayaqlarını qoymağa yer tapmırdı, bəri durub gəzişməyə imkan olsaydı, sızılıtları bekara səngiyərdi. Axı hara gedəsən: nəzir-niyazla tapdığın gözünün ağır-qarası nəvənin beş yaşı ola, tifil sevincindən özünü qoymağa yer tapmaya, neçə ildən sonra bu qədər dost-tanışı bir yerdə görəsən, axırda da qaydasan, siz oturun mən gəzişib gəlirəm, heç olan iş deyildi. Məclis də

ki nə məclis - elə bil hamı sözü bir yerə qoyub ömürləri boyu məşq elədikləri bir pərdəli komediyanı növbəti dəfə oynayırdılar, hərə bir cürə artistlik edirdi, təki uşağın könlü xoş olsun. Uşaq neyləsin axı, bu qaçaqaç dünyasına mayın 7-də göz açıb, sabahsa Şuşanın gedən gününü... Loxması boğazında kilidlənən məğlub şəhərin sakinlərinin əllərindən nə gəlirdi artistlikdən savayı...”

Ömrünün professional məqamını jurnalistika ilə bağlayan Natiq Məmmədlinin obrazlar qalereyasında media, jurnalistika, qəzetçiliklə bağlı obrazlar özünəməxsus yer tutur. Yazıcının “Yiyəsiz baş” hekayəsi də bu qəbildəndir. Hekayədə əsas vurğulanan məqam jurnalist etikası, peşəkarlıq və “xəbər ovu” kəsişməsidir. Xəbərin mənə yükü, ictimai önəmi, dəqiqlik, qərəzsizlik şüaya, qeyri-dəqiq “sürətli” məlumatı uduzanda, jurnalistika öz yerini, sözün əsl mənasında, “xəbərçiliyə” verir, “qulaqdan-qulağa” adlı oyundakı kimi məlumatın ilkin mahiyyəti silinir, küyə çevrilir. Hekayədə məhz bu cür antiqəhrəman “jurnalist”lə qarşılaşırıq: “Mənsə jurnalist idim. Yayın iki aylıq mənasız “quraqlığından” sonra nəhayət, avqustun əvvəlində insan başının tapılması xəbəri bütün manşetlərdə asılıb qalan müstəsna hadisəyə çevriləcəkdə. Əgər qabağa düşüb, şefimin sözü olmasın, xəbəri yaxşıca “qazıb” bütün reytingləri dağda bilsək, heç şübhəsiz, reklamçılar da öz məhsullarını tanıtmaları üçün məhz bizi seçəcəkdilər. Qadın alt paltarından tutmuş saqqız çeşidlərinə qədər cürbəcür reklamlar insan başının kəsilməsi xəbərini daha yaxşı “qazıyacaq” qəzetə axacaqdı. Qəzet demişkən, qovurduğu tumlarını qəzet kağızına büküb satan qoca kişi rəhmətə gedəndən və isti noxudu müştəri-

lərinə qəzetdən düzəldilmiş üç-künc lülələrdə verən axırıncı “pivnoy” bağlanandan sonra bizim şefimiz də kağız qəzeti elektron formata dəyişməklə zamanın müasir çağırışlarına cavab verdi. İndi biz saytda işləyirik; bu, daha rahatdı, xəbərləri avtobusda, metroda, yol kənarında, bir sözlə, harda gəldi yazıb, elə həmin anda da sayta yerləşdiririk, əlavə məsrəfə ehtiyac qalmır”. Əslində, hekayənin adındakı “yiyəsiz baş” ifadəsi mətndə təsvir olunan qətl hadisəsi ilə deyil, bu cür qeyri-peşəkar jurnalistlərlə bağlıdır. Peşəkarlığı xırda məişət məmnunluğuna dəyişəndə mükəmməl xəbər, məlumat hazırlamaq qabiliyyətinə malik jurnalist də öz məənəviyyatını qurban verərək, sadəcə ağıl, düşüncənin, istedadın tərk etdiyi “yiyəsiz başa” çevrilir.

Natiq Məmmədlinin “Körpüdə ümid” adlı debüt romanı baş qəhrəman olan Ümid adlı uşağın məsumluğu və Pirdəlinin “dəliliyi” prizmasından gerçəkliyin dərkini kimi fəlsəfi bir məqamı bədii kontekstdə işıqlandırır. Müəllif uşaqla Pirdəlinin başqaları üçün ölçətməz olanı görüb-çəitməsinə imkan verən dünyagörüşünün saflığını ruhuna maddi dünyanın kəsafəti hopmuş insanların çirklənmiş dünyagörüşü ilə qarşı-qarşıya qoyur. Romanda cəmiyyətin qanunlarına kor-koranə boyun əyərək öz fərdiyyətini itirən insanın maddi həyata uyaraq şüurun diktə etdiyi qanunlara tabe olmaqla məənəvi ilə, təhtəşüurla əlaqəni itirməsi vurğulanır. Bu çərçivəyə, qılafa sığmayanlar cəmiyyət tərəfindən “dəli” elan edilir və rədd edilir. “Hünərin var hamı kimi yox, öz düşündüyün kimi yaşamağa cəhd elə... xırdaca bir cəhd... Bu torpaqdan güc alan adamların icad eləyib əsrlərdən bəri qoruduğu, adına adət-ənənə dedikləri qayda-qanunlara buynuz göstərmək bir yandan səni fərqli edəcək, o biri yandan isə hətta ən yaxın doğmalarının arasında belə təkləyəcək, əvvəl-axır kürəyini yerə vuracaq”. Təhtəşüurun qanunları ilə yaşayan, şüuru inkar edən Pirdəli obrazı bu sosial normaya müqavimət simvoluna çevrilir, dünyanın “normal” və “doğru” qavranılması arasındakı faciəvi ikitirəliyi vurğulayır.

Realizmlə magik realizmin qovuşağında dayanan “Körpüdə ümid” romanı idrakın mahiyyəti haqqında, maddi dəyərlərin hökmran olduğu dünyada ruhun saflığını qoruyub-saxlamaq barədə düşün-

məyə dəvət edir, bəzən həqiqəti görmək üçün şüur və eqo buxovlarını bir kənara ataraq dünyaya saf bir ruhla, “üçüncü göz”lə baxmağa çağırır. Natiq Məmmədlinin “Körpüdə ümid” romanı 2018-ci ildə Türkiyədə də işıq üzü görüb. “SahilKitab” nəşriyyat evi tərəfindən çap olunan kitabın redaktoru və türk dilinə uyğunlaşdıranı Qönçə Aydınmirdir. “Körpüdə ümid” romanı 2015-ci ildə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nəsr nominasiyası üzrə “Qızıl kəlmə” mükafatını alıb.

Natiq Məmmədlinin 2021-ci ildə çap olunmuş, “Yalnız sevnələr anlar” epigrafi ilə oxuculara təqdim edilən “Sev” romanı iki gəncin məhəbbət hekayəsi fonunda insanın məənəvi seçimlərinin təzadlı dünyagörüşləri, dini doqmalər, nəfs və savaşlar kontekstində necə formalaşdığının bədii planda həllini təqdim edir və əsərdə istənilən məqamda sevgini seçmənin, ona sayğı ilə yanaşmanın insanlığın gələcəyə miras kimi ötürə biləcəyi bəşəri dəyərlərdən ən önəmlisi olduğu vurğulanır. Romanın qəhrəmanları olan fərqli dinlərə və mədəniyyətlərə mənsub iki gənc - Səid və Müjdə sevgilərinin həyəcanını hiss etdikləri ilk andan daxili məənəvi cəkişmə, sevgi və vətən arasındakı seçim, ailəvi münaqişələr, cəmiyyətin gözəlləntiləri, dini qadağalar, milli kimlik kimi dərin konfliktlərlə üzləşirlər. Əsər 2018-ci ilin yanvar ayında Bakıda miqrasiya xidmətində işləyən əsas narratorun düşüncələri ilə başlayır. Ölkəsindən sığınacaq istəyən bir gənci qəbul edən, onun hekayətini diqqətlə səndələşdirən qəhrəmanın daxili düşüncələri müraciət edən şəxsin vəziyyətinə rəğbət yönündədir. O, sığınacaq istəyən gənclərin işi ilə bağlı qərarı gözləyərkən müsahibənin təfərrüatlarını yaddaşında vərəqləyir, hər sözü, jesti təhlil edir və söylərinin nəticəsiz qalmayacağına, sevginin, ədalətin qalib gələcəyinə ümid edir. Məhz Sarı Qarayev adlı bu məmurun öz yazıçı dostuna Sədi və Müjdə sevgisini nəql etməsi ilə yeni, interkultural kontekstli bir sevgi romanı yaranır. Romandakı hadisələrin müxtəlif məkanlarda - Bakı, Bangkok və Şri-Lankada cərəyan etməsi mövzunun müxtəlif mədəniyyətlər və sosial kontekstlərdə açılmasına imkan verir. Natiq Məmmədli romanda “Yaxşı və Aşıq” məhəbbət dastanımızla paralellər aparır, lakin bu paralellər

fərqli bədii priyomla gerçəkləşdirilir. Məhz adını Sarı Aşıqdan alan miqrasiya məmurunun - Sarı Qarayevin bu sevgi hekayətinin qəhrəmanları ilə rastlaşmasındakı təsadüfün sirri vasitəsilə Müjdə Səid məhəbbətinin sakura möcüzəsini buta verilmiş aşıqlərin dastanının mistik gücü ilə birləşdirir. Səidi öz Müjdəsinə məhz haqq aşiqi Sarı Aşıq real-irreal kontekstdə qovuşdurur: “- Mən məcbur oldum, Müjdə. Heç demə, Siqiriyadan sağ çıxmamalı idim. Əmr beləymiş. Bilirsən, o qalaya necə nifrət edirdim, elə mənə öz nifrətimlə də boğub öldürmək istəyirdilər. Dadıma Sarı Aşıq yetdi. Elə səni tapmaq üçün də yolu mənə o göstərdi. - Nələr deyirsən? Nədən danışsən, əzizim? - Ağılla fikirləşmə, Müjdə, məntiqi bir kənara at, sən demə, məntiqi çoxdan ölübmüş, sadəcə, heç kimin bundan xəbəri yoxdu. Qəlbini səsinə dinlə. Aşıq mənə qalının sirli yollarından keçirdi, sonra dedi ki, burnuma dəyən Sakura ətrinin dalınca düşüb getsəm, səni taparam. Və bir daha heç vaxt, heç vaxt yanından ayrılmayacağam”.

Beləliklə, milli mifologiya və folkorumuzun haqq aşığı anlayışı, mistikası məhəbbətin ölümsüzlüyünü interkultural seviyyədə reallaşdırır. “İliq yaz günəşinin Həkəri çayını cana gətirdiyi, dərələrdə güllü xalça sordiyi xoş günlərin birində haqq aşığının ziyarətinə getməyi qərara aldım. Hamını qabaqlamaq üçün tələsirdim. Lakin demişdim axı, heç də hər şey bizim əvvəlcədən düşündüyümüz kimi getmir. Onlar artıq ordaydılar. Tək mənə yox, dünyanın bütün sevnələrini qabaqlamışdılar. Səidə Müjdə Sarı Aşığın viran qoyulmuş türbəsinin dayandığı təpəlikdən mənə əl edirdilər. Güllü yamacda atılıb-düşən mavi gözlü körpənin güllüşü isə Həkərinin bülbur sularına qarışmış sevgiyə susamış diyarlara təvəf axırdı. Mən öz yazdıqlarıma inanıram. Sevgiyə söykənərək, ona inanaraq yazmaq tamam ayrı hisdir. Yalnız sevnələr anlar...”

Natiq Məmmədlinin “Sev” əsəri postmodern poetika, mistik realizm elementləri, realist həyat lövhələri, irfan-folklor obrazları və fəlsəfi qatlarla zəngin polifonik roman kimi müstəqillik dövrü ədəbiyyatımıza daxil olmuşdur. Yaradıcılığı mövzu, janr, ədəbi cərəyan baxımından rəngarəng olan Natiq Məmmədli dramaturgiyada da öz qələmini sınamışdır. Natiq Məmmədli nəsrində təza-

hürlərini izlədiyimiz absurdizm onun dramaturgiyasında daha ardıcıl şəkildə izlənilir. Onun “Dumana bürünmüş” (2016), “Əmanət” (2017), “Müqəvvə” (2018) pyesləri Azərbaycan absurd teatrının fonduna daxil olan dəyərli ədəbi nümunələrdir. Bu pyeslər içində “Dumana bürünmüş” pyesi xüsusilə seçilir. Müəllifin özü də müsahibələrinin birində bu pyesin yaradıcılığında özəl yeri və önəmini vurğulayır: “Bu pyes Şuşanın azad olunmasından yeddi-səkkiz il əvvəl yazılıb. Orada da insanlar Qalaya - Şuşaya qayıtmaq istəyirlər. Həmin insanlar qalalarını itirdikləri üçün özlərini də itiriblər. Qalaya qayıtmaq istəyən insanlar ora dumanla qayıdırlar. Duman, ümumiyyətlə, mənim çox sevdiyim bir elementdir. Bu element mənim çox köməyimə gəlir. Ədəbiyyatda duman elementi çox işlənilib. Kafkanın əsərlərində Praqa dumanı var, rus ədəbiyyatında Peterburq dumanı var, ingilis ədəbiyyatında London dumanı var. Mənim ən çox sevdiyim duman öz dumanımızdır, Şuşa dumanıdır. Bu dumanın yaradıcı gücü digər dumanlardan heç də az deyil” (Yaradıcı insan özünü təkrar edirsə o dayanmalıdır: “Müstəqillik dövrü Azərbaycan yazıçısının yaranmaqda olan obrazı hələ ki sovet yazıçısı obrazına uduzur” /N.Məmmədli; söhbətəşdi: E.Qaragözova // Olaylar.-2024.- 5-18 aprel, №12.- S.15, 17.) Qeyd edək ki, bu pyes 2017-ci ildə “Səda” tədris teatrında Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Musiqili teatr aktyoru fakültəsinin ikinci kurs tələbələrinin iştirakı ilə səhnələşdirilib.

Natiq Məmmədlinin yaradıcılığı bir kaleydoskop kimi həm varlığa dair dərin fəlsəfi düşüncələri, həm də gündəlik həyatın realist eskizlərini əks etdirir. Onun əsərlərində realizm absurdizmlə, postmodernlə, magik realizmlə yanaşı təzahür edir, bədii palitrasındakı parlaq çalarlar müxtəlif yaş kateqoriyasına aid olan, fərqli peşə sahiblərinin daxili aləmini, hisslərini ustahqla bədii mətnə çevirir.

“Ədəbiyyat qəzeti”
28.06.2025

Elnarə QARAGÖZOVA